

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА
МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. Г.Е. ВЕЙНШТЕЙНА

МАТЕРІАЛИ

XI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

17 – 18 ЖОВТНЯ 2023 р.

«ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ»

м. Одеса

УДК 330.34:005.35(477"20")

Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття. Матеріали ХІ Міжнародної науково-практичної конференції 17-18 жовтня 2023 року. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2023. – 663 с.

У матеріалах конференції знайшли відображення економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття. Були запропоновані шляхи вирішення найактуальніших та нагальних проблем багатьох сфер сучасного бізнесу та новітні управлінські технології в сучасних турбулентних умовах існування підприємств. В доповідях особлива увага приділялась прикладному характеру досліджень та їх впливу на поліпшення економічної ситуації в країні.

Науковий редактор Козак К.Б. - д-р екон. наук, професор, директор ННІПЕіМ ім. Г. Е. Вейнштейна ОНТУ

Редакційна колегія:

Агеева І.М. – к.е.н., доц., Басюркіна Н.Й. – д.е.н., проф., Баранюк Х.О. – к.е.н., доц., Лагодієнко В.В. – д.е.н., проф., Немченко В.В. – д.е.н., проф., Павлов О.І. – д.е.н., проф., Седікова І.О. – д.е.н., проф., Ніколюк О.В. – д.е.н., проф., Козак К.Б. – д.е.н., проф., Соловей А.О. – к.і.н., доц., Згадова Н.С. – к.е.н., доц., Маркова Т.Д. – к.е.н., доц., Волкова А.Ю. – ас., Мільчева В.В. - PhD, доц., Новикова В.С.

Матеріали додаються за оригіналами рукопису

Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст та сутність наданих матеріалів

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Мужайло В.Д., к.е.н., доцент, Мужайло С.В., аспірант
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса
Щербак А.В., к.е.н., с.н.с. відділу ринкових механізмів та структур
Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

Ефективне державне регулювання є необхідною умовою динамічного розвитку сучасної економіки, підвищення її конкурентоспроможності. Однак існуюча система регулювання в Україні має низку недоліків та не забезпечує формування підприємницького середовища, сприятливого для інвестиційної діяльності та впровадження інновацій. Водночас вона створює значне адміністративне навантаження на бізнес. На сьогоднішній день існує більше тисячі інструментів державного регулювання, чимало з яких є застарілими, неефективними. Тому в Україні активно здійснюється процеси дерегулювання. Однак треба враховувати, що відповідні заходи неодноразово здійснювалися і у минулому, проте бажаного ефекту не дали.

Слід зазначити, що у багатьох розвинених країнах світу ефективність регулювання є значно вищою. Тому для удосконалення системи регулювання в Україні дуже важливе значення має прискіпливий аналіз кращих світових практик. Пошук нових підходів є особливо актуальний у сучасних умовах, коли російська агресія призвела до глибокої соціально-економічної кризи в Україні і тому саме створення дієвої системи регулювання є однією з передумов швидкого відновлення економіки в післявоєнний період.

Система державного регулювання підприємницької діяльності, створена в розвинених країнах після другої світової війни, відіграла важливу роль у відновленні та розвитку їх національних економік. Ось чому проблемам підвищення ефективності державного регулювання приділяють велику увагу як національні, так і міжнародні структури та організації. Так, Світовий банк здійснює проект «Світові індикатори управління» (The Worldwide Governance Indicators). [1]. Ці індикатори, що відображають ефективність управління в більш ніж 200 країнах, розраховуються на основі даних, підготовлених міжнародними організаціями, аналітичними центрами, недержавними організаціями, приватними фірмами. Вони включають, насамперед, врахування думки населення та підзвітність державних органів, політичну стабільність і відсутність насильства, ефективність роботи уряду, якість законодавства, верховенство закону та стримування корупції.

Індикатори розраховуються за 100-бальною шкалою. Згідно з цим дослідженням, система управління в 2021 році була найбільш ефективною в Норвегії, Швейцарії, Ісландії. У цих країнах усі індикатори перевищили 90 балів.

Значно більше уваги питанням регулювання приділяє Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР). У 1998 році ОЕСР розробила набір показників регулювання товарного ринку (product market regulation, PMR), який включав індекс для економіки в цілому та секторальні індекси. Значення індексу – від нуля до шести, де менше значення відбиває більш сприятливий для конкуренції режим регулювання [2].

Індекс PMR для економіки в цілому фокусується на двох сферах, що впливають на регулювання товарних ринків: участі держави в економіці та бар'єрах, з якими стикаються вітчизняні та іноземні підприємницькі структури. Він розраховується на основі шести складових: державна власність; участь в бізнес-операціях (регулювання цін; правила, що регулюють державні закупівлі); спрощення та оцінка правил (складність регуляторних процедур, зусилля щодо їх спрощення); адміністративне навантаження на бізнесові структури; бар'єри в сфері послуг і мережевих секторах; бар'єри для торгівлі та інвестицій (з якими стикаються іноземні інвестори та іноземні фірми). Показники PMR активно використовуються для аналізу ефективності регуляторної політики, оцінки реформ, спрямованих на поліпшення підприємницького клімату.

Слід зазначити, що окрім країн ОЕСР, індекс розрахований і для 10 держав, що не входять в цю організацію (Україна не відноситься до їх числа).

Середнє значення індексу PMR у країнах ОЕСР – 1,4. Найбільш низьким є його значення у Великій Британії (0,78), Данії (1,02), Іспанії (1,03), а найбільш високим у Турції - 2,28. Серед держав, які не входять до організації, найбільш високий індекс у Бразилії (2,58) та Аргентини (2,65).

Поряд з цим, світовий досвід наглядно демонструє, що досконала конкуренція в сприятливих для бізнесу умовах – ключовий фактор економічного розвитку. Тому регулювання, що істотно обмежує конкуренцію, може бути згубним для економіки, а його перегляд, дерегулювання зможе посприяти динамічному зростанню.

Зміни в регулюванні супроводжувалися появою нових течій в теорії державного управління. Так, в кінці минулого століття виникла теорія конкурентних переваг М. Портера. В ній обґрунтовано, що найважливіше значення для досягнення державою високої конкурентоспроможності має інтенсивність внутрішньої конкуренції. Портер критично відноситься до традиційних інструментів промислової політики: пільгам, субсидіям.

«Проведення політики, спрямованої на забезпечення переваг для окремих фірм, руйнує ринки і призводить до неефективного використання ресурсів уряду», - писав він [3, с.256]

Науковці Ганнінгем і Грабовський висунули в 1998 році концепцію «розумного регулювання». Підвищення ефективності регулювання пропонується досягти перш за все за рахунок активного залучення в цей процес зацікавлених осіб. Для цього проводяться консультації з ними в

процесі підготовки нових нормативних актів, активно використовуються механізми саморегулювання бізнесу, недержавним структурам делегуються певні повноваження. Крім того, скорочуються і спрощуються регуляторні вимоги [4].

Для швидкого усунення регуляторних норм, що заважають розвитку підприємництва, в ряді країн був використаний принцип «регуляторної гільйотини», який був розроблений на основі досвіду Швеції та Південної Кореї компанією Jacobs, Cordova&Associates [5]. Створюється база всіх регуляторних актів, що регламентують бізнес. Кожен із них розглядається тричі: профільним міністерством, представниками бізнесу та спеціально створеним урядовим підрозділом. Критеріями аналізу є: законність, необхідність, відсутність надмірного навантаження на бізнес. У результаті аналізу всі акти поділяються на три групи: підлягають скасуванню, потребують спрощення, немає необхідності змінювати. Після цього відбувається скасування та корекція актів. Регуляторна гільйотина використовувалася для скасування і спрощення 25 тисяч законів та інших нормативних актів в низці країн.

Однак найбільшого успіху досягли країни, які не обмежилися одноразовим переглядом актів, а вибудували систему регулювання, що мінімізує ризик прийняття неефективних актів. Одним із найбільш дієвих інструментів, що дозволяє цього досягти, є аналіз регуляторного впливу (АРВ). Це – формалізований процес експертизи нормативних актів, призначений забезпечити, щоб регулюючі заходи приймалися тільки в тому разі, коли отримані здобутки перевищують пов'язані з ними витрати. У процесі АРВ чітко визначаються цілі, які бажають досягти регулюючі органи, аналізуються та порівнюються всі варіанти втручання. Це дозволяє вибрати найбільш дієвий і ефективний спосіб вирішення поставленої задачі.

В цьому контексті, дуже важливим фактором успіху регуляторної політики є її прозорість. Вона дозволяє знизити вплив лобістських груп, стимулює розробку оптимальних варіантів державного втручання

Невід'ємною частиною процесу регулювання має бути система оцінки постфактум. Загальна методологія проведення оцінок фактичного впливу повинна базуватися на порівнянні витрат і результатів. По можливості, слід використовувати кількісну оцінку. Основні питання, на які необхідно відповісти при проведенні такої оцінки: чи існує все ще вагоме обґрунтування для регулювання (відповідність); чи досяг нормативний акт своїх цілей (результативність); чи привів він до непотрібних витрат або інших негативних наслідків (ефективність), та чи є необхідність внесення змін в акт або його скасування.

Необхідність, характер і терміни проведення оцінки постфактум доцільно передбачати в ході АРВ. У різних країнах використовуються різні механізми оцінки фактичного впливу.

Так, у Великій Британії перевірка постфактум всіх підзаконних актів,

що стосуються бізнесу, є обов'язковою. У звіті повинно бути зазначено, в якій мірі досягнуті цілі акту, чи залишаються ці цілі актуальними, і, якщо це так, чи можливе їх досягнення менш обтяжливим способом. Відповідні звіти готуються кожні п'ять років.

Перевірка в більш короткий термін (через 1-2 роки) в ряді країн передбачена для нормативних актів, прийнятих в терміновому порядку, без проведення АРВ. Необхідність цього виникає в кризових ситуаціях.

У Франції, Німеччині, Південній Кореї, Мексиці, Австралії багато нормативних актів діють певний термін (від 3 до 10 років). Такі заходи можуть бути ефективними для скасування актів, які стали зайвими, і водночас дають можливість продовження дії або корегування актів, що залишилися необхідними.

На сьогодні пріоритетами регуляторної політики ЄС є зменшення навантаження на реальний сектор економіки та мінімізація державного втручання у тих сферах, де ринкові механізми балансують ринок. Якщо наприкінці ХХ століття проводилось дерегулювання у низці сфер, впроваджувалося АРВ, то з початку ХХІ століття здійснювалися комплексні програми покращення регулювання.

Важливо, що аналіз регуляторного впливу (АРВ) є ключовим інструментом в системі регулювання в ЄС. Він дозволяє підвищити якість нормативних актів, допомагаючи політикам визначити найбільш ефективні варіанти до прийняття рішення. Проведення АРВ вимагається для внесення пропозицій щодо регулювання зі значними економічними, екологічними або соціальними наслідками. Аналіз повинен враховувати всі можливі варіанти, бути об'єктивним, заснованим на фактах.

Слід наголосити, що регуляторна політика ЄС носить прагматичний характер і орієнтована на максимізацію корисного ефекту від її впровадження. Можна сказати, що в Євросоюзі здійснюється селективне регулювання, що передбачає цілеспрямований вплив держави на певні сектори (точки зростання) або розриви товарно-фінансових потоків у системах вертикально суміжних товарних ринків [6, с.13]. При цьому ефективними є лише заходи, що не обмежують конкуренцію, а сприяють її розвитку: підтримка кластерів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів тощо. Аналіз розвитку вимог до регуляторної політики у країнах ОЕСР та ЄС і критеріїв кращої практики показує, що з часом саме поняття «регуляторна політика» та спектр регуляторних реформ розширюються. Якщо спочатку такі реформи були спрямовані на спрощення адміністративних процедур та зниження адміністративних витрат бізнесу, то останнім часом регуляторні реформи все більше розглядаються у широкому розумінні як складова програм структурних реформ. Удосконалення регулятивної політики – необхідна умова швидкого післявоєнного відродження України. Необхідно на основі впровадження кращого світового досвіду створити систему регулювання підприємництва, всі заходи якої є обґрунтованими, добре

продуманими та приносять відчутну та стійку користь громадянам, бізнесу та суспільству в цілому.

Література

1. The World Bank Worldwide Governance Indicators. URL:<https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators#>
2. OECD Indicators of Product Market Regulation URL: <https://www.oecd.org/economy/reform/indicators-of-product-market-regulation>
3. Портер М. Конкуренція. - Київ: Вільямс, 2-е изд. - 2006. - 608 с.
4. *Gunningham N. & Grabosky P. Smart Regulation: Designing Environment Policy.* Oxford University Press, Oxford, UK, 1998
5. What Is the Regulatory Guillotine. Jacobs, Cordova & Associates. URL: <http://regulatoryreform.com/regulatory-guillotine>
6. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., Тараканов М.Л., Зеркіна О.О. Селективне регулювання систем товарних ринків в умовах нестабільності: наук. доповідь. Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022.113 с. <https://doi.org/10.31520/978-966-02-9956-6>

159. Брюшкова Н.О., Шпак В.В. ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	547
160. Добрянська Н.А., Курченко Д.С. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ.....	550
161. Колеснікова К.С. ПЕРЕВЕДЕННЯ ЗАКУПІВЕЛЬ В ЕЛЕКТРОННИЙ ФОРМАТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	553
162. Молодід А.Ю. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСОКНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	557
163. Мужайло В.Д., Мужайло С.В., Щербак А.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	562
164. Науменко Ю.В., Черкасов Д.Ф. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	567
165. Ніколюк О.В. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ГРОМАД.....	570
166. Пурицхванідзе О.В. ПРОПАГАНДА ЯК КОМУНІКАТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	573
167. Мануїлова К.В., Гойман Т.А., Ізотова М.С. ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ.....	576
168. Чумакова Г.В. ЦИФРОВА АДЖЕНДА УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ СКЛАДОВІ ТА ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ	581
169. Тетью А.П., Калін Д.О. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ І ГРОМАД В УМОВАХ ШВИДКИХ ЗМІН.....	583
170. Ботіка Т.С., Соловей А.О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ОРІЄНТИРІВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	586
171. Мельник Ю. М., Тодорова С. М., Шевченко Г.А. ЗНАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	589